

УДК 141.153

ОНТОЛОГІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ігор Спаський

*Одеський національний економічний університет,
кафедра загальної економічної теорії та економічної політики
вул. Преображенська, 8, 65000, м. Одеса, Україна*

На засадах методологічного підходу В.В. Бібіхіна в контексті «філософії господарства» С.М. Булгакова розглядається логосний, енергійний і субстанційний вимір господарчого буття в процесі його онтологізації. Процес онтологізації розглядається в сотеріологічному контексті.

Ключові слова: філософія господарства, онтологізація, онтологічна недостатність, ентропія, функціональна інтеграція, онтологічна динаміка, духовна трансформація господарства, онтологічне конструювання.

У сучасній Україні та в усьому світі проглядається криза ідей, дефіцит сенсів і зниження рівня життєвих сил. Це веде до загострення багатьох глобальних проблем: від соціальних до екологічних, від духовних до побутових. Осмислення та подальший розвиток ідей філософії господарства створює надійний базис для рішення багатьох проблем сучасності. Філософське осмислення господарства в його тотальності надає можливості, піднімаючись до узагальнення логосних, енергійних і субстанційних аспектів, розкриваючи динаміку онтологізації на різних рівнях буття; створює методологічну основу онтологічного конструювання господарства, спрямованого на подолання ентропії й онтологічної недостатності, у яких на загальному рівні міститься джерело проблем сучасності.

На рівні економічних відносин дефіцит сенсів відображається в зниженні інноваційної сприятливості та підвищенні економічної інерції, зниженні рівня енергії та підвищенні ентропії, у зниженні рівня ділової активності підприємців і поглинанні їх енергії під дією різноманітних факторів. Пізнання господарства в синтезі інтуїтивного та дискурсивного методів дає можливість удосконалити практику повсякденності та в цілому філософію життя.

Крім того, в умовах, коли ці процеси досягають критичної маси, виникає потреба знаходження філософсько-методологічної основи перетворень у сотеріологічному контексті, що дає можливість комплексно та всебічно вирішувати накопичені проблеми.

Ще в стародавньому світі виникло знання з онтології. Містичний досвід проживання буття та його осмислення характерні для Стародавнього Китаю, Стародавньої Індії та Стародавньої Греції. Пізнання й осмислення буття в єдності інтуїтивного та дискурсивного пізнання знайшли вираження в німецькій класичній філософії та російському космізмі. Безпосередньо вчення про господарство представлене у «Філософії господарства» С.М. Булгакова. Цей напрям розвивається й понині. Крім того, розуміння господарства може бути суттєво збагачене внеском філософів-екзистенціалістів.

Однак не повністю розробленим є синтетичний погляд на господарство як логосну, енергійну та субстанційну цільність. Не вистачає комплексного підходу до визначення та філософського осмислення процесу онтологізації в сучасних умовах на різних рівнях його протікання. Не дуже чітко формуються проблеми господарства в амортологічному

контексті. Крім того, важливим аспектом є сотеріологічна трансформація господарства в його функційній інтеграції, що багато в чому знаходиться за межами філософсько-методологічного визначення.

Спроби узагальнення внутрішнього буття за зовнішньою діяльністю людини мають тривалу історію. Уже в стародавньому світі були розкриті певні ідеї про здійснення економічної діяльності, її роль у бутті людини, історичні шляхи тощо. Даосизм, легізм і конфуціанство в Стародавньому Китаї, Упанішади Індії, ідеї господарства Аристотеля й устрій держави Платона в Стародавній Греції, учення про обмін і розвиток суспільства братів Гракхів у Стародавньому Римі – уся ця палітра думки розкриває на певному рівні цілісності обсяг і глибину проблем, які турбували мисляче людство тисячоліття тому. Розкривається зв'язок між цілісністю, глибиною та повнотою буття й людською діяльністю в житті. Це детальніше розкривається у вченні про Дао Лао Цзи та у вченні про буття Платона й Парменіда.

Думка середньовіччя розкриває теологічне коло питань діяльності людини. Так, блаженний Августин і Фома Аквінський розкривають взаємозв'язок між Божим замислом про людину та її діяльністю.

Епоха екзистенційного нігілізму Просвіти згодом розкривається в традиційній економічній теорії від фізіократів і маржиналістів, класичної школи економічної думки до сучасних форм кейнсіанської, монетарної й інституційної теорії. Світській гуманізм – це вища планка мислення в парадигмі традиційної економічної науки.

Спроби осмислити, синтезувати традиції духовного буття людини з її існуванням характерні для російської філософії ХІХ–ХХ ст., яка водночас із виникненням екзистенційної філософії створює методологічну основу для осмислення в цілісності як внутрішнього, так і зовнішнього буття людини. Релігійна філософія та космізм, характерні для російської філософії, водночас із розкриттям ідей екзистенційного досвіду, а саме просвіти М. Хайдегера, є певною основою для цілісного осмислення господарства в логосному, енергійному та субстанційному вимірах.

Найбільш поширене розуміння господарства обмежується поглядами економічної теорії та прикладної економіки. Отже, досвід розкриття господарства визначається й осмислюється в межах економічних відносин, руху матеріальних потоків, виробництва та відтворення цінностей. Насамперед це стосується безпосередньо сфер матеріального виробництва. Аристотель у «Політиці» окремо розглядає економіку та хрематистику, протиставляючи їх. Хрематистику він вважає знаннями про збагачення, а економіку – знаннями про виробництво насущних благ і цінностей для підтримання господарства. «Оскільки хрематистика розташована поруч з економікою, люди приймають її за саму економіку; але вона не економіка, тому що хрематистика не слідує природі, а спрямована на експлуатування. На неї працює лихварство, яке зі зрозумілих причин ненавидять, оскільки воно черпає свій прибуток із самих грошей, а не з речей, для поширення яких були введені гроші. Гроші повинні були полегшити торгівлю, але лихварський відсоток збільшує самі гроші. Тому цей вид збагачення найбільш збочений» [1]. У подальшому хрематистика й економіка в економічній теорії не відокремлюються одна від одної.

Засновником філософії господарства в контексті філософської думки є Сергій Миколайович Булгаков. У праці «Філософія господарства» [2] він подав визначення предмета філософії господарства, його категоріальний апарат, методи дослідження. Крім того, він показав межі припинення економічної теорії та філософії. Релігійну, містичну та гносеологічну основу осмислення С.М. Булгаковим господарства дає християнство, а саме православ'я. Християнство у своїй суті алхімічне. У його традиції розкривається

вчення про перетворення та його досвіди. Виходячи із цього розуміння господарства, С.М. Булгаков також суттєво розкриває явище перетворення. Модель філософії господарства С.М. Булгакова узагальнюється та детально аналізується в дисертаційному дослідженні Л.А. Тутова [3].

Під час розкриття філософії господарства насамперед пропонується визначення методологічного інструментарію, який був використаний у процесі філософського споглядання й онтологічного осмислення господарства. Метод визначив кут зору й обсяг осягнення господарства, інтегруючи в собі як духовний і матеріальний, так і історіософський вимір. На основі праці «Світло невичірне» [4] визначається засіб і особливості здійснення філософського споглядання, яке було використане й для пізнання господарства. Розкриття особливостей цього методу, подальше розкриття в онтологічному мисленні господарства та його практичного використання вважається більш ґрунтовним на випадок контурного окреслення та короткого аналізу традиції філософського споглядання в контексті пізнання господарства та методу, використаного С.М. Булгаковим.

Філософське й економіко-теоретичне осмислення господарства в найбільш узагальненому вигляді міститься в історико-економічних працях. Із метою співвідношення накопиченої традиції та методу С.М. Булгакова пропонується визначити приклади використання філософського споглядання та подальшого онтологічного осмислення господарських процесів.

Насамперед можна визначити, що ще в стародавньому періоді світової історії були приклади філософського споглядання господарських процесів у зв'язку з динамікою буття. По суті, було закладено основу подальшого використання філософського споглядання. Із того періоду простежується тенденція домінування в спогляданні одного з аспектів буття. Це стосується й споглядання господарства. Так, Сократ, Платон, Парменід спостерігають ідеї-логоси як першооснову, зміст і призначення речей. Лао Цзи розглядає енергійний аспект буття – Дао. М. Варрон, брати Гракхи осмислюють більш практичний субстанційний аспект господарств. Можна зазначити, що такий практичний аспект ліг в основу як класичної, так і сучасної економічної теорії. Споглядаючи й осмислюючи господарство, С.М. Булгаков в онтологічному синтезі подолав це обмеження.

Уваги до споглядання господарства прикута й у традиції Дзен. Практики Дзен інтегрують спостереження логосного, енергійного та субстанційного вимірів буття. При цьому Дзен обмежується домінантою спостереження та буддистського звільнення. Цілі духовного обожнення логосного, енергійного та субстанційного рівнів буття не ставляться.

У християнській філософській, богословській та аскетичній традиції також простежується розмежування логосного, енергійного та субстанційного виміру. Часто філософське, богословське чи містичне споглядання витісняється догматизованим судженням. Тому особливу цінність має містичний гнозис прп. Діонісія Ареопагіта та прп. Максима Сповідника, які вслід за апостолом Павлом створили вчення про розум Христовий. Учення про обожнення прп. Симеона Нового Богослова та Григорія Палами більше ґрунтується на енергійному аспекті, що забезпечило його подальший розвиток.

Змістовий, енергійний і субстанційний вимір простежується в німецькій класичній філософії, але поза вченням про духовну трансформацію й обожнення. Філософське споглядання німецької школи виходить за межі містичного споглядання. Багато в чому присутні форми абстрактного узагальнення, що підмінюють філософське спостереження, зокрема підсиленням нахилу в знання. Це мало певні наслідки як для філософського розуміння господарських проблем, так і для розвитку економічної теорії.

У ХХ ст. синтез прослідковується у філософському спогляданні С.М. Булгакова та його послідовників та в містика-практика прп. Сілуана Афонського. Енергійний аспект розглядає Б.В. Вишеславцев у праці «Етика перетвореного еросу», а в праці «Філософська неміч марксизму» він критикує економізм як ідеологічне та гносеологічне обмеження в пізнанні господарства [5]. Послідовник традиції прп. Сілуана Афонського, митрополит Антоній Сурожський розглядає онтологічні основи містичного споглядання, які співзвучні методу С.М. Булгакова та можуть використовуватися під час споглядання господарства.

Використовуючи метод С.М. Булгакова в контексті осмислення та засвоєння традиції філософського споглядання, господарство у своїй цілісності постає в буттєвій динаміці в поєднанні логосного, енергійного та субстанційного вимірів, розкривається як у миттєвому осягненні, так і в історичному розгортанні. Урахування історичного виміру дозволяє перевірити філософські здогадки, а також у чомусь розширити та доповнити їх. Філософське узагальнення господарства до цілісності софійного світу в працях С.М. Булгакова, його попередників і послідовників розкриває, з одного боку, господарство як філософське узагальнення-категорію, а з іншого – як особливе явище онтологічної динаміки, що розгортається на різних рівнях буття. Осмислення господарства дає можливість розкрити його буттєву сутність і софійність, взаємний вплив окремих буттєвих аспектів і елементів господарств і їх рух у цілому.

На підставі філософсько-методологічних узагальнень господарство визначимо як софійний світ у єдності логосного, енергійного та субстанціонального вимірів буття. Софійна наповненість світового буття розкривається в цих трьох вимірах, з'являється можливість розкриття та філософського осмислення буттєвих динамік логосного, енергійного та субстанційного рівнів.

Погляд на світ як на єдність логосного, енергійного та субстанційного початків дає можливість розкрити буттєву повноту господарства в різноманітних аспектах його буття. У методологічній спадщині В.В. Бібіхіна розкривається софійний аспект господарства та його три виміри. Логосний розкривається в праці «Світ» [7], енергійний – у праці «Енергія» [8], а субстанційний – у праці «Ліс» [9]. У праці «Власність» крізь філософію свого розглядається розкриття присутності у світі особистості та її стосунки зі світом [10].

Розкриваючи присутність людини в бутті, В.В. Бібіхін [7] створює суттєву основу для можливостей дослідів щодо перетворення господарства в сотеріологічному контексті. Присутність людини й онтологічне розкриття в присутності глибин і вимірів господарського буття створює можливості завдяки реалізації досвідів змінювати логосний, енергійний і субстанційний виміри господарського буття.

Таким чином, на підставі філософсько-методологічного осмислення передумов «філософії господарства» та її подальшого розвитку у філософсько-методологічній спадщині В.В. Бібіхіна господарство визначене як софійний світ у єдності логосного, енергійного та субстанційного вимірів буття. Використання філософсько-методологічної спадщини В.В. Бібіхіна розкриває в софійному контексті логосний, енергійний і субстанційний вимір господарства.

Осмислення господарства як Світу в контексті філософії господарства С.М. Булгакова дає можливість розкрити досвід онтологічного розкриття господарства на різних рівнях його буття. Визначення передумов виникнення філософії господарства дозволяє з'ясувати гносеологічну основу онтологічного дослідження господарства та прослідкувати подальший розвиток напрямку в цілому.

Таким чином, розкривається філософсько-методологічна основа онтологічного конструювання господарства в процесі його онтологізації в сотеріологічному контексті.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Политика. Аристотель. Сочинения: В 4 т. М.: Мысль, 1975–1983. Т. 2.
2. Булгаков С.Н. Философия хозяйства. М.: Институт русской цивилизации, 2009. 464 с.
3. Тутов Л.А. Философия хозяйства: предмет и методы исследования: дис. ... д-ра филос. наук 09.00.01 Иваново, 2005. 324 с.
4. Булгаков С.Н. Свет невечерний: Созерцания и умозрения. М.: Республика, 1994. 415 с.
5. Вышеславцев Б.П. Сочинения. 1995.
6. Митрополит Сурожский Антоний. О созерцании и подвиге. Онтологические основы созерцания. Московский психотерапевтический журнал. 1994. № 2.
7. Бибахин В.В. Мир. Томск: «Водолей», 1995. 144 с.
8. Бибахин В.В. Энергия. М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2010. 488 с.
9. Бибахин В.В. Лес. СПб.: Наука, 2011. 425 с.
10. Бибахин В.В. Собственность. Философия своего. СПб.: Наука, 2012. 536 с.

**ONTOLOGIZATION OF ECONOMY AS A PHENOMENON OF MODERNITY:
PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECT****Ihor Spaskyi**

*Odesa State Economic University,
Department of Economics Theory and Economics Political
Preobrazhenska Str., 8, 65000, Odesa, Ukraine*

In this article is to research the philosophical and methodological aspects of the ontologization of the economy in modern conditions. To achieve this goal, the work analyzes and summarizes the forms of economic existence. And then we consider the process of ontologization of the economy in modern conditions, which takes place at various existential levels in various forms.

Key words: economic philosophy, ontologization, ontological insufficiency, entropy, functional integration, ontological dynamics, spiritual transformation of the economy, ontological design.